

ВІДГУК

офіційного опонента
доктора педагогічних наук,
професора **Трубавіної Ірини Миколаївни**
на дисертаційну роботу
Красіна Сергія Анатолійовича

«Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів
вищої освіти»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
011 Освітні, педагогічні науки

У міжнародних документах значна увага сьогодні приділяється ролі сім'ї у вихованні і розвитку дітей. Вона є основним фактором соціалізації дитини, а також найкращою умовою для виховання і розвитку дітей (за Конвенцією ООН про права дитини). Батьки є відповідальними за виховання і розвиток дитини, мають права та обов'язки щодо неї за Сімейним кодексом. Але як їх реалізовувати та виконувати з метою найкращого виховання і розвитку дітей їх ніхто ніде не вчить, оскільки в нас немає обов'язкової освіти дорослих в Україні на кшталт Туреччини, Мексики, де є державні програми батьківської просвіти. Важливо відзначити, що сьогодні статус і роль матері й особливо батька зазнають суттєвих змін у філософсько-світоглядному, соціальному та педагогічному сенсах з урахуванням гендерних, політичних, міжнародних ідей та змін. У свою чергу, наявні реалії, нові нормативні документи (Сімейний кодекс та інші) висувають принципово нові вимоги до виконання батьками своїх обов'язків щодо дітей в Україні. Це зумовлює необхідність проведення глибокого наукового аналізу проблеми формування батьківства, яке може бути різним, у тому числі усвідомленим та неусвідомленим, відповідальним та безвідповідальним тощо.

Як встановлено автором у дослідженні, дотепер зазначена проблема є слабо розробленою в педагогічній науці, в якій більш традиційним об'єктом вивчення педагогічною теорією було сімейне виховання та його основні проблеми. Зокрема, науковцями практично не розроблено питання цілеспрямованого формування усвідомленого батьківства у студентів вищої школи, успішне вирішення якого є необхідною передумовою для забезпечення

усвідомленого виконання ними в майбутньому батьківських ролей, забезпечення високої якості виховання ними своїх дітей. З огляду на викладене актуальність обраної дисертантом проблеми не викликає сумнівів.

Актуальність визначеної тематики посилюється необхідністю усунення таких виявлених автором суперечностей як: між потребою держави в підвищенні соціального стану сім'ї, з'ясуванням її педагогічного потенціалу та слабким використанням цього потенціалу в реальній практиці; між зростаючими вимогами суспільства щодо готовності студентської молоді до усвідомленого батьківства й негативною динамікою в її реальному стані; між нагальною потребою викладачів та кураторів закладів вищої освіти в сучасному комплексі науково-методичного забезпечення процесу формування готовності до усвідомленого батьківства студентів та відсутністю такого комплексу у вищій школі.

Науковий апарат роботи викладений в цілому вірно, є логічним, відповідає структурі роботи. У нас не викликає принципових зауважень структура дисертаційної роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списків використаних джерел та додатків. Так, у першому розділі – «Усвідомлене батьківство як педагогічна категорія» – розкрито історичну ретроспективу розвитку поняття батьківства, виокремлено та проаналізовано різні підходи науковців до визначення понять «батьківство» і «усвідомлене батьківство», виявлено та схарактеризовано основні ознаки усвідомленого батьківства. Зокрема, автором доведено, що батьківство санкціонує, забезпечує та впорядковує біологічний процес продовження людського роду, визначаючи обов'язки батьків з догляду й виховання дітей. Тому генеза цього феномена нерозривно пов'язана зі становленням та розвитком сім'ї, сімейних відносин та суспільства загалом.

Як визначено на с. 57 дисертації, під батьківством С. А. Красіним розуміється процес двобічної взаємодії між батьками (біологічними чи прийомними) і дитиною, метою якої є навчання та виховання дитини, створення умов для її гармонійного розвитку. Як позитивне слід відзначити,

що в представленій науковій праці на с. 57, 58 наведено різні класифікації типів батьківства (біологічне і прийомне; змішане, повне та монобатьківство; мало- та багатодітне; раннє і пізнє; нормативне та ненормативне тощо.). Вагомою заслугою дисертанта є виокремлення й характеризування п'яти основних форм батьківства: інстинктивне (у випадку несподіваної вагітності та небажаного народження дитини), девіантне (нездатність чи небажання батьків виконувати батьківські функції, нехтування дитиною), делінквентне (ігнорування потреб дитини, знущання над нею, фізичне, емоційне чи сексуальне насильство тощо), відповідальне (відповідальне ставлення до народження дітей, до їх навчання та виховання, піклування про здоров'я та розвиток дитини), усвідомлене (найрозвиненіша з усіх форм батьківства, що характеризується усвідомленим ставленням батьків до народження, розвитку та виховання здорової дитини, постійною рефлексією власної батьківської поведінки та дій, здатністю до безперервної батьківської освіти й особистісного самовдосконалення). Для складання більш чіткого уявлення про співвідношення цих форм батьківства між собою автор узагальнив цей матеріал у формі відповідного рисунку (с. 59). У дисертації на с. 71 уточнено, що усвідомлене батьківство є найрозвиненішою формою батьківства.

Позитивної оцінки заслуговує представлене в дисертації авторське визначення суті усвідомленого батьківства, яке розглядається, з одного боку, як процес взаємодії батьків з дітьми та між собою на основі прояву усвідомленого ставлення до виконання своїх батьківських обов'язків, інтроспекції власних мотивів, діяльності та поведінки, сприйняття кожного члена сім'ї як безумовної цінності, а з іншого – як система, що включає: знання (про мету, завдання та функції батьківства, форми діяльності, ознаки відповідальної та безвідповідальної поведінки батьків, особливості усвідомленої взаємодії з дитиною з метою її навчання та виховання тощо), уміння (з догляду, навчання та виховання дитини, створення умов для її всебічного розвитку, надання їй необхідної підтримки), ціннісні орієнтації (спрямовують поведінку батьків, визначають своєрідність способу життя в

сім'ї), батьківські установки й батьківські очікування (щодо власних дій, дій дитини та оточуючих), батьківські почуття (емоційна забарвленість ставлення батьків до дітей), батьківське ставлення (до дитини, до себе як батьків, власної батьківської ролі), батьківські позиції (соціально-рольові, життєві, особистісні), батьківські якості (відповідальність за долю дитини, стосунки з дитиною та партнером по шлюбу, доброта, моральність тощо), стиль сімейного виховання (типова стратегія поведінки батьків з дитиною, найбільш характерні способи поводження з нею). Саме такий глибокий аналіз категорії усвідомленого батьківства є науковою новизною роботи, відрізняє її від попередніх робіт з проблеми і дає можливість для його обґрунтованого формування у студентів.

У другому розділі – «Теоретичні питання формування готовності студентів до усвідомленого батьківства» – розкрито суть і змістове наповнення структурних компонентів готовності студентів до усвідомленого батьківства, визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності студентів вищої школи до усвідомленого батьківства.

Зокрема, значущим науковим доробком дисертанта є авторське визначення готовності студентів до усвідомленого батьківства як стійкого особистісного утворення, яке характеризується усвідомленою орієнтацією на народження дитини, усвідомленим вибором бути батьком (матір'ю), відповідальним ставленням до виконання батьківських функцій, набуттям необхідних знань і умінь з догляду за дитиною (с. 134, 135). За висновками дисертанта, зазначена готовність містить такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний, аксіологічний. Так, мотиваційний компонент цієї готовності забезпечує мотивацію щодо створення сім'ї, бажання мати дитину, відчуття відповідальності майбутніх батьків за її виховання, мотивацію на оволодіння необхідними для догляду і виховання дитини знаннями, уміннями і навичками, мотивацію щодо усвідомленого створення сім'ї та надання значення нормам і правилам її ефективного існування. Когнітивний компонент готовності до усвідомленого батьківства

містить сукупність знань, необхідних для створення сім'ї, комфортної атмосфери сумісного перебування всіх її членів, систему знань про батьківство і виконання батьківських функцій, знань способів ефективної взаємодії з дитиною, методів виховання та особливостей догляду за дитиною на різних вікових етапах. Особистісний компонент зазначеної готовності відображає рівень особистісної зрілості до здійснення батьківства, сформованість особистісних якостей, важливих для усвідомленого виконання батьківських функцій (відповідальність, організованість, цілеспрямованість, послідовність, упевненість в собі, здатність довіряти собі та іншим членам родини тощо). Діяльнісний компонент характеризує рівень практичної налаштованості до виконання батьківських функцій, засвоєння сценаріїв батьківської та материнської поведінки, вміння використовувати, дотримування норм і правил взаємодії з дитиною на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємопідтримки як гуманістичних засад функціонування сім'ї. Аксиологічний компонент поєднує усвідомлення батьківства як екзистенційної цінності, абсолютної цінності кожного члена родини, соціально значущі ціннісні орієнтації майбутніх батьків (гармонійні стосунки з дитиною та партнером по шлюбу, орієнтацію на виконання батьківських функцій на засадах таких моральних цінностей, як довіра, відданість, доброта, любов тощо) (с. 135, 136). Ці компоненти узгоджуються в цілому з компонентами інших видів готовності до діяльності і мають особливостями наповнення саме усвідомленим батьківством.

Вагомим внеском у педагогічну науку є також визначення й теоретичне обґрунтування С. А. Красіним педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування у студентів готовності до усвідомленого батьківства: підготовка викладачів закладів вищої освіти до реалізації вказаного процесу; розроблення і впровадження на практиці комплексу науково-методичного забезпечення формування готовності майбутніх фахівців до усвідомленого батьківства; надання особистісно орієнтованої педагогічної підтримки студентам у здійсненні ними самовдосконалення в

означеному напрямі (с. 152, 153). Відзначимо, що автор ґрунтовно пояснює, чому саме студентів було обрано для теми дисертаційної роботи.

У третьому розділі дисертації – «Експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства» – проаналізовано організацію експерименту, реалізацію визначених педагогічних умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства, а також отриманих даних експериментальної роботи. Отримані результати переконливо засвідчили правильність сформульованою автором гіпотези дослідження. Високий ступінь достовірності отриманих С. А. Красіним результатів дослідження забезпечується адекватно обраними методами, грамотно проведеним педагогічним експериментом, репрезентативністю вибірок, результатами статистичної обробки одержаних даних. Представлення наведених у дисертації результатів наукових розвідок супроводжується їх глибоким кількісним та якісним аналізом, причому найбільш важливі дані узагальнено й унаочнено у формі численних таблиць. Такий підхід до проведення експерименту забезпечує логічність і переконливість сформульованих дисертантом теоретичних положень, висновків та практичних результатів наукового пошуку.

Не викликає сумніву висока наукова новизна результатів проведеного дослідження. Серед найбільш вагомих наукових доробок автора слід відзначити такі:

- визначення й теоретичне обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти;
- уточнення змісту поняття усвідомленого батьківства;
- розкриття суті та змістового наповнення структурних компонентів готовності студентів до усвідомленого батьківства;

- забезпечення подальшого розвитку методів, форм, засобів і методів формування готовності студентів до усвідомленого батьківства в закладах вищої освіти;

- аналіз розвитку поняття батьківства в історичній ретроспективі.

Результати представленої дисертації також мають практичне значення, бо теоретично обґрунтовані й експериментально перевірені умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства можна успішно впроваджувати в освітній процес інших закладів вищої освіти. Теоретичні положення та розроблені автором науково-методичні матеріали стануть в пригоді кураторам академічних студентських груп, викладачам під час викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу та інших курсів, укладання навчальних і навчально-методичних посібників, а також студентам при написанні навчально-дослідницьких робіт.

Слід відзначити, що основні положення й результати дослідження С. А. Красіна належним чином апробовані і впроваджені в практику. Вони обговорювались на 6 науково-практичних конференціях різного рівня, а також на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди протягом 2017-2020 рр.

Аналіз публікацій дисертанта засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів дослідження. Так, серед опублікованих С. А. Красіним праць 6 – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, 6 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Всі вони відбивають зміст дисертаційного дослідження.

Отримані результати дослідження відрізняються належною науковою новизною, практичним значенням, складають цінність для педагогічної науки і практики. Разом з тим вважаємо за необхідне висловити певні зауваження й побажання:

1. У підрозділі 1.1 наведено науково значущий матеріал про ретроспективу розвитку поняття «батьківство». Однак представлена

дисертація відноситься до числа не історико-педагогічних, а експериментальних досліджень. Тому вважаю недоцільним цілий параграф роботи присвячувати аналізу історичних аспектів порушеної проблеми.

2. У дисертації докладно схарактеризовані наукові підходи провідних фахівців у галузі соціології, психології, педагогіки до визначення поняття «батьківство». Проте, на наш погляд, треба було скоротити огляд соціологічної та психологічної літератури та більш ґрунтовно розкрити точки зору педагогів щодо тлумачення зазначеного поняття.

3. Слід позитивно відзначити опрацювання дисертантом широкого кола наукової літератури, аналіз якої наведено в теоретичній частині дисертації. Проте не завжди цей аналіз супроводжується авторською оцінкою сформульованих різними вченими положень та висновків.

4. Аналіз тексту наукової праці засвідчує певну нерівномірність розподілу тексту між першим розділом, який містить 4 параграфи, та другим розділом, що включає тільки 2 параграфи. Бажано було б трохи змінити структуру дисертації, щоб зазначеної диспропорції між її компонентами не спостерігалось.

5. У підрозділі 3.3 наведено докладний аналіз результатів проведеної експериментальної роботи. Однак з тексту дисертації не завжди зрозуміло, як реалізовувався сам механізм діагностування цих результатів. Зазначений аспект дослідження варто було розкрити повніше.

6. Дисертаційна праця значно б виграла, як би в додатках було наведено плани-конспекти конкретних заходів, проведених під час експерименту. Це дозволило б отримати більш чіткі уявлення про практичну реалізацію визначених педагогічних умов формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти.

Висловлені зауваження не мають принципового характеру, тому не можуть істотно вплинути на загальну високу оцінку виконаної роботи.

Отже, є всі підстави вважати, що дисертаційна робота «Формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти»,

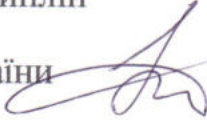
подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне і прикладне значення. Вона відповідає вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а тому її автор – Красін Сергій Анатолійович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

Доктор педагогічних наук, професор,

Професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії Національної гвардії України

 І.М.Трубавіна

